

A ponyvairodalom „megrendszabályozása” az 1940-es évek elején

Azt már a modern ponyva nagyipari előállításának kezdeti időszakában felismerték, hogy a számos hírlapi cikkben elítélt és károsnak nyilvánított ponyvairodalom egyre nagyobb arányú terjedését leghatékonyabban csak az állami beavatkozás gátolhatná meg. A múlt század nyolcvanas éveinek elején parlamenti interpelláció sürgette a hatósági intézkedést, a kor liberális szelleme azonban lehetetlenné tette a rendeleti úton való korlátozást. Helyette állami szubvencióval kiadtak ugyan füzetes sorozatot annak reményében, hogy a selejtes irodalmi termékeknek hatékony versenytársa lesz, és néhány kiadó is kísérletezett ilyen célzatú kiadványok előállításával. Ezek a vállalkozások azonban sem az olcsóbb árat tekintve, sem pedig színvonalukban nem jelenthettek konkurrenciát az analfabétizmus csökkenésével párhuzamosan mind nagyobb arányban terjedő ponyvaáradatnak. Nem is ezek a népnek szánt és a ponyvát ellensúlyozni hivatott kiadványok, hanem az ekkor nagy számban megjelenő és főként klasszikus, valamint értékes kortárs irodalmat tartalmazó olcsó sorozatok, mint például az Olcsó Könyvtár, a Magyar Könyvtár, a Nemzeti Könyvtár korlátozták valamelyest a ponyvairodalom térhódítását. Bár pontos adataink nincsenek, mint ahogyan a ponyvatermékek kiadásának mértékéről is hiányoznak abból a korból, kiadástörténeti és olvasásstatisztikai adatok alapján joggal feltételezhetjük, az akkor még „élő klasszikusok”, elsősorban Jókai, Mikszáth, Gárdonyi nagy mértékű olvasottsága is bizonyos mértékig csökkentette a ponyva iránti igényt, de legalábbis gátat szabott a legselejtesebb külföldi termékek beáramlásának.¹

Az olvasmányos klasszikus irodalomnak ez a mérséklő hatása a két világháború közötti időszakban nagymértékben csökkent, az értékes irodalmat nyújtó olcsó sorozatok is kisebb arányban jelentek meg. Helyettük számos kiadói vállalkozás specializálódott ponyvafüzetek előállítására, és az IBUSZ-pavilonokban, trafikokban, újságosbódékban a ponyvasorozatok özöne csábította a vásárlókat hangzatos címekkel, rikító borítófedéllel, viszonylag olcsó áron. Közönségük a társadalom csaknem minden rétegéből verbúválódott, és különösen aggodalmat kelthettek azok

¹ Az *És mégis mozog a föld* című regényről A. S. monogrammal megjelent kritika írta Jókairól: „... und hält fast allein siegreich die Konkurrenz mit der Romanfluth des gesammten europäischen Westens aus.” A. S.: „Und sie bewegt sich doch” = *Pester Lloyd*, 1872. jún. 22. 144. sz. 2. — Gulyás Pál 1911-ben végzett felmérése is megállapítja Jókai, Mikszáth, Gárdonyi nagymértékű olvasottságát, és „övendetes jelenség”-ként említi a külföldi selejtes irodalom viszonylagos visszaszorulását. = *A könyv és könyvtár a magyar társadalom életében 1849—1945-ig*. Összeáll. Kovács Máté. Bp. 1970. Gondolat. 137.

a cikkek, amelyek kimutatták, hogy az ifjúság, köztük a középiskolások is milyen nagy mértékben olvassák e selejtes irodalmi termékeket.²

Drescher Pál a húszas évek végének hazai könyvtermését elemezve a megjelent magyar szépirodalom körében nem egészen fele arányban találta az „inferioris irodalom” termékeit — ebbe beleszámítva a terjedelmesebb giccs-regényeket is — a külföldi irodalomból fordításban megjelent könyvek között ez az arány lényegesen nagyobb volt.³ 1938-ban a szépirodalom csoportjába sorolt kiadványoknak mintegy egyharmada tartozott a ponyvaregény kategóriájába, a példányszámokat tekintve pedig az „irodalmi termésnek” csaknem háromnegyed részét tette ki.⁴ Miként a múlt század végén, az 1940-es évek elején is felmerült az a gondolat, hogy a „nemes ponyva” lehetne ellenszere a mind veszélyesebb méreteket öltő sekélyes és káros olvasmányáradatnak.⁵ Bár volt erre is kísérlet, e szerény méretű vállalkozások nem gátolhatták meg a ponyvák özönét, és a hatósági intézkedés, amelyet Kovács Máté csupán említ már idézett könyvében, eléggé felemás módon rendelkezett, kétes értékű hatással korlátozta a ponyva terjedését. A könyvtörténeti szakirodalom a ponyva betiltásának tényét számon tartja, körülményeit és eredményét nem tisztázta. A korszak jogszabálygyűjteményei sem adnak választ, ha ponyvairódlom, könyvkiadás, sajtóigazgatás címen kérdezzük mutatóikat.

Nem mondhatjuk azonban, hogy a két világháború között a ponyvafüzetek lélekmérgező hatását az államhatalom, vagy akár maga a belügyminiszter teljes mértékben negligálta volna. Kozma Miklós, aki a Magyar Telefontudósító és Rádió RT elnökeként a művelődéspolitikának is befolyásos alakja volt, belügyministersége idején, 1935-ben egy Szombathelyen tartott beszédében kijelentette: „súlyos következményekkel járhat, ha egy nemzet rossz irodalmon nevelődik.” Babits a *Nyugat*-ban élénken reagált e beszédre. Cikke ugyan általánosabb megközelítésben az irodalom és a politika viszonyát taglalta, de idézte is a miniszter szavait. „A politikus, aki ezt kimondta, az igazi kultúrpolitika sarkalatos elvét mondta ki. A magyar kultúra emberei őszintén tapsolhatnak, ahogy kevésszer tapsolhattak politikusnak mostanában” — írta cikkében, majd így folytatta: „A »balkáni ponyva« olvasásával szaturált alacsony ízlésű olvasó számára »jobb lett volna, ha analfabéta marad«. Olyan szokatlan hangok ezek, hogy nem állhatom idézés nélkül.”⁶ Az idézet jellemző, de a taps korai lett volna, a miniszter szavait egy ideig

² FABIÁN István: *Gimnazisták olvasmányai*. = Magyar Szemle, 1936. febr. (26. köt. 2. sz.) 194—200. — ARADI László: *Mit olvas a kamasz diák*. = Sorsunk, 1942. 449—455. A pécsi Széchenyi Gimnázium tanulói körében végzett vizsgálat kimutatta: a tanulók 80%-a olvasott ponyvát. — RADÓ István: *Egy vidéki könyvtár statisztikai rendszere*. = Magyar Könyvszemle, 1943. 64—66. A soproni városi könyvtárban az olvasmányok 60%-át „a könnyű és modern regények”, további 21%-át a „detektív és kalandos regények” tették ki.

³ DRESCHER Pál: *A magyar könyvtermelés és a fővárosi könyv olvasása a háború utáni években*. Bp. 1930. Magyar Szemle Társaság kiad. (Klly. a Magyar Szemle 1930. májusi számából.) 3.

⁴ KOVÁCS i. m. 357.

⁵ KOVÁCS i. m. 444—450. A *Nyugat* 1940-es évfolyamából közli Tolnai Gábor, Boldizsár Iván és Radnóti Miklós cikkeit, de számos más lap mellett ilyen jellegű cikkeket közölt a Híd 1942-es évfolyamának 7., 9., 12., 13. és 23. száma is.

⁶ BABITS Mihály: *Egy miniszteri beszéd kapcsán*. = Nyugat, 1936. I. 93—95. U. a. *Esszék, tanulmányok*. Bp. 1978. Szépirodalmi K. 2. köt. 491—494.

még nem követte intézkedés, csak a sajtóban jelentek meg riasztó közlemények a ponyva térhódításáról. 1942 elején ugyan nem adtak már engedélyt újabb ponyvasorozatok indítására, ezt a rendelkezést azonban könnyen megkerülhették a kiadók, vagy a „szerző saját kiadása” formájában jelentették meg kiadványaikat, vagy egyszerűen a füzet hátsó fedőlapjára rányomtatták a ponyva kiadásával korábban is foglalkozó nyomda nevét, és nem jelölték a sorozatot.⁷ Különben, a meglévők is telítették a könyvpiacot.

A várható radikálisabb állami beavatkozást elsőként Molnár Sándor miniszterelnökségi államtitkár megnyilatkozása sejtette, aki 1942 elején adatokat hozott nyilvánosságra a ponyvafüzetek elterjedtségéről, és javasolta, hogy minden szellemi termék megjelenését, amely olcsó áron kerül forgalomba, miniszterelnökségi engedélyhez kell kötni. Adatai megdöbbentők. Havonta az egypengős ponyvaregény 200 000 példányban, az ötvenfilléres 150 000, a húszfilléres 1 200 000, a tízfilléres pedig 2 000 000 példányban jelent meg ekkor. Tehát összesen 3 550 000 ponyvafüzet került minden hónapban forgalomba.⁸ A könyvnap kapcsán írt cikkében Féja Géza a „nemzetvédelmi feladatok körébe” tartozónak tekintette a silány ponyva kiirtását,⁹ és néhány nap múlva ezt követte egy parlamenti interpelláció is. Ronkay Ferenc, a Magyar Élet Pártjának képviselője a nemzetvédelmi és propagandaminiszterhez intézett kérdésben azíránt érdeklődött, milyen lépéseket szándékozik tenni a ponyvairodalom terjedésének megakadályozására. Antal István miniszter válaszában hangsúlyozta az ügy fontosságát, és kijelentette, hogy végleges választ csak akkor adhat, ha már konkrétumokat is említhet. Ha előbb tájékoztatná a közvéleményt, mint cselekedne, akkor „félni kell”, hogy az intézkedés nem lenne hatályos. Annyit azonban közölt, hogy a ponyvairodalom elleni lépéseket igen rövid határidőn belül, szinte napok múlva megteszik.¹⁰

Három hét telt el az interpelláció után, amikor a *Budapesti Közlöny* július 17-i számában megjelent az a miniszterelnöki rendelet, amelyet a korabeli sajtó „ponyvarendeletként” emlegetett, és a legselejtesebb irodalmi termékek megjelenésének korlátozását célozta.¹¹ A rendeletet a Magyar Távirati Irodára hivatkozva még az aznapi lapok, a vidékiek is, kivonatosan ismertették — bár nem az első oldalon, de szinte a nap legfontosabb közleményeként. Jellemző a *Nemzeti Újság* közlése: a lap kopfja felett szalagcímben közölte minden számban a nap legfontosabbnak tekintett eseményét; az előző nap még ez a szöveg került a fejléc fölé: „Gyors ütemben folyik az előnyomulás a szovjet fronton”, a július 17-i szám első kiemelt címsorában viszont ez olvasható: „Szigorú kormányrendelet a ponyvairoda-

⁷ SZABÓ Ferenc: *Utazás a ponyva körül*. = *Híd*, 1942. márc. 24. 12. sz. 18.

⁸ *Szellemi útonállók*. = *Híd*, 1942. febr. 17. 7. sz. 3.

⁹ F. G. [FÉJA Géza]: *Könyvnap után*. = *Híd*, 1942. jún. 15. 22. sz. 24.

¹⁰ A pénzügyminiszter felszólalása után megszavazta a Ház a felhatalmazási javaslatot. = *Magyar Nemzet*, 1942. jún. 25. 142. sz. 5. A parlamenti tudósítás röviden kitér Ronkay képviselőnek a ponyva ügyében tett interpellációjára és Antal István miniszter válaszára.

¹¹ A m. kir. minisztérium 1942. évi 4.300. M. E. számú rendelete a rotációs és az íves nyomópapirosnak könyv, naptár vagy füzet előállítására való felhasználása tárgyában. = *Budapesti Közlöny*, 1942. júl. 17. 160. sz. 6. U. a.: *Magyarországi rendeletek tára*. 1942. Bp. 1943. Magy. Kir. Belügyminisztérium. 1630—1633. — Itt jegyzem meg, hogy a rendelet előkészítésével és végrehajtásával kapcsolatos iratanyag az Országos Levéltárban nem található.

lom ellen", majd a következő szám a parlament indokolását emeli ki hasonló módon.¹²

Mag a rendelet, amint címéből is kiderül, expressis verbis nem a ponyvairodalom ellen irányult. Magyarország akkor már több mint egy év óta háborúban állt a Szovjetunióval, és a nehezedő gazdasági körülmények számos korlátozó intézkedést tettek szükségessé, a papírfelhasználást, a sajtótermékek terjesztését már korábbi rendeletek is mérsékeltek. A „ponyvarendelet” lényegében azt írta elő, hogy a három pengőnél olcsóbb áron forgalomba hozott könyvet, naptárt és füzetet rotációs, illetve íves nyomópapíron csak külön miniszterelnöki engedéllyel szabad előállítani. Az engedélyezéshez a kiadó és a kiadvány fontosabb adatainak közlésén kívül, az egy példány előállításához szükséges papírmennyiségnek megfelelően, ívenként tíz pengő eljárási díjat is kellett fizetni a kiadónak, és a megjelenő kiadványon fel kellett tüntetni az engedély számát. A rendelet hatálya nem terjedt ki a hivatalok kiadványaira, a bevett vagy elismert vallásfelekezetek hitbuzgalmi irataira, a nyilvános oktatás céljára engedélyezett tankönyvekre, a szakismeret terjesztését szolgáló kiadványokra, az időszaki lapok mellékleteire, amelyeket az előfizetők kaptak, valamint a zeneművekre. Előírta viszont visszamenőlegesen az engedélyezési kötelezettséget azokra a kiadványokra is, amelyek 1938. december 31. után kerültek forgalomba, és a rendelet hatálya alá estek — abban az esetben is, ha időközben kiskereskedelmi árukat három pengőnél nagyobb összegben állapították meg. Rendelkezett továbbá arról, hogy azokat a kiadványokat, amelyekre nem kértek vagy nem kaptak engedélyt, a kiadók illetve a terjesztéssel foglalkozó szervek a rendelet hatálybalépését követő kilencven napon belül kötelesek beszolgáltatni a Magyar Papíripari Nyersanyagbeszerző Kft.-nek az iparügyi miniszter külön rendelkezése szerint. Büntető szankcióként két hónapig, háború esetén hat hónapig terjedhető elzárást, illetve nyolcezer pengő legmagasabb összegű pénzbüntetést helyezett kilátásba.

Közzététele napján a parlamentben Antal István nemzetvédelmi és propaganda-miniszter indokolta a rendeletet,¹³ a július 18-án megjelenő napilapok erről is részletesen tudósítottak.¹⁴ Mindegyik lap kiemelte a beszédnek azt a részét, amely adatokat közölt a ponyvairodalom elterjedésének mértékéről. Eszerint évente 36 millió példányban jelentek meg ezek a termékek, és előállításukhoz egy év alatt 310 vagon, azaz tíz teljes vonatszerelvény papírt használtak fel. A miniszteri beszéd

¹² A rendeletről szóló közlemény itt sem az első oldalon található: *Szigorú kormányrendelet a ponyvairodalom ellen. Korlátozták a papír felhasználását.* = *Nemzeti Újság*, 1942. júl. 17. 160. sz. 3.

¹³ *Az országgyűlés képviselőházának 285. ülése 1942. évi július hó 17-én, pénteken Tasnádi Nagy András elnöke alatt.* = *Az 1939. évi június hó 10-ére hirdetett országgyűlés képviselőházának naplója*. 14. köt. Hiteles kiadás. Bp. 1942. Athenaeum 557—561.

¹⁴ *Antal miniszter a Házban bejelentette a romboló ponyva kiirtását és a kiadópolitika irányítását.* = *Nemzeti Újság*, 1942. júl. 18. 161. sz. 3. — *Antal István bejelentette a Házban, hogy filléres árban hozzák forgalomba a nemes magyar irodalmat.* Eddig évenként 310 vagon papíron 36 millió példány jelent meg. = *Esti Magyarország*, 1942. júl. 17. 160. sz. 3—4. — *A Ház ülése.* = *Magyar Nemzet*, 1942. júl. 18. 161. sz. 5. — *Évente 36 millió példányban 310 vagon papíron jelent meg a ponyvairodalom.* A Ház bizonytalan időre elnapolta ülését. = *Vasvármegye*, 1942. júl. 18. 161. sz. 3. *A Ponyvairodalom kulisszatitkai.* = *Vasvármegye*, 1942. júl. 19. 162. sz. 15. — *Antal István a ponyvairodalom megrendszabályozásáról.* = *Pécsi Napló*, 1942. júl. 18. 161. sz. 2.

kevésbé foglalkozott a papírfelhasználás korlátozásának szükségességével, inkább a rendelet ponyvaellenes célzatosságát hangsúlyozta, kijelentette: papírgazdálkodási rendelet formájában a ponyvairodalom „megrendszabályozását” kívánták elérni. Nem tartalmazza ezen irodalmi termékek meghatározását, „mert a legnagyobb körültekintés és belemélyedés útján sem lettünk volna képesek a ponyvairodalom fogalmát olyképpen meghatározni, hogy ez a meghatározás jogszabályban foglalhasson helyet” — mondotta a miniszter, és kijelentette, hogy a rendelettel nem kívántak irodalompolitikai intézkedést foganatosítani. Bár ez utóbbi kijelentésének némileg ellentmondott beszédének további részében, ahol a „nemes ponyva” megteremtésére irányuló törekvések fontosságát hangsúlyozva felsorolta azokat a témaköröket, amelyekben olvasmányos regények megírását, kiadását javasolta az „alsóbb népréteg betű iránti vágyakozásának” kielégítésére. E tematika a ponyvaregények idegen szellemisége, életfelfogása helyett többek között a magyar őstörténet, nagy hadvezérek, államférfiak, felfedezők életének regényes feldolgozását a mai magyar falu és város embereinek problémáit, „a mostani világháborúnak, a bolsevizmusnak kimeríthetetlen témaköreit” ajánlotta népszerű feldolgozásra. Mindezekon kívül egy lektorátus létrehozását tervezték, amely a rendelet hatálya alá eső kiadványokról véleményt nyilvánít.

Azon kívül, hogy a rendeletet és miniszteri indokolását különböző terjedelemben ismertették a lapok, még számos cikk, kommentár jelent meg. Az *Esti Magyarország* cikke a ponyva felszámolásán kívül azt is követelte, hogy hozzák nyilvánosságra, kik írtak angolszász álnevek alatt ponyvaregényt, és azok az írók irodalmi vállalatoknál ne tölthessenek be vezető pozíciót.¹⁵ Ez a cikk és más írások is megkérdőjelezték a „nemes ponyva” létjogosultságát; a népnek nem redukált irodalmi termékekre van szüksége, mint ahogyan ezt már a múlt századi kísérletek kudarca is bizonyította, hanem a valóban értékes irodalmat igényli — olcsó áron. Utaltak mélyebb összefüggésekre is: a falusi és a városi szegénység életformájának változása hozhatna gyökeres fordulatot az olvasási igényekben.¹⁶ Találunk olyan cikket is, amely nem utasítja ugyan el azt az irodalmat, amely az iskolázatlan olvasórétegek számára nyújt szórakozást és ismeretterjesztést, viszont egy teljes napilap oldal terjedelemben „bibliopszichológiai” szempontok ismertetésével figyelmeztet az ilyen jellegű írások magasabb színvonalának követelményére.¹⁷ Néhány nappal a rendeletet ismertető és kommentáló közleményei után a Nemzeti Újság viszont már megnyugtatóbb képet festett a ponyvaolvasás helyzetéről. Két budapesti polgári iskolában végzett felmérésre hivatkozva megállapította, hogy bár a tanulók kétharmad része olvasta a legújabb ponyvaregényeket, többségük felismerte káros hatásukat. A cikk summázataként megkapjuk azt a definíciót is, amely a rendeletből hiányzott: „Ponyvának kell minősíteni minden könyvet, amely a felszínes, csillogó, könnyű életet adja, benne a küzdelem alapja a pénz, az élet célja pedig a legsilányabb földi öröm. Még nagyobb a ponyva veszedelme, ha idegen életforma sekélyes rajzát adja.” Ezeket a füzeteket a tanulók elsősorban

¹⁵ FEJÁ Géza: *A ponyva halála.* = *Esti Magyarország*, 1942. júl. 17. 160. sz. 3.

¹⁶ KÉZAY Béla: *Felhők a „ponyva” felett.* = *Nemzeti Újság*, 1942. júl. 19. 162. sz. 9.

¹⁷ KOVÁCS Endre: *Hogyan írjunk a népnek?* = *Magyar Nemzet*, 1942. júl. 17. 160. sz. 9.

ajándékként vagy kölcsönbe kapták, mert a cikk megjegyzése szerint a jó könyvet nem lehet megfizetni.¹⁸

Más lapoktól eltérően, a *Népszava* július 17-i száma nem csupán a kormányrendeletet ismertette, hanem az MTI-től átvett tudósítás alatt már azon a napon megjegyzéseket fűzött hozzá. Kifejtette, hogy elvi alapon nem tesz megjegyzést, mert a ponyva ellen már a *Népszava* is felemelte szavát, de az automatikus intézkedés sok embert egzisztenciájában érint majd, a megszűnő vállalatok dolgozóinak létalapja kerül veszélybe. Erőszakolt egymáshoz kapcsolásnak tekintette a papírhány és a ponyvarendszabályozás egybekötését, amely a papírhány okozta gondokon sem segít, viszont lehetővé teszi a három pengőnél drágább selejtes irodalmi termékek kiadását, amelyeket éppen a ponyva ellen legjobban hadakozó lapok hatalmas nyomdái állítanak elő.¹⁹ Két nappal később „Különvélekedő” aláírással egy terjedelmesebb cikkben ismét visszatért a rendelet várható hatásainak elemzésére, amely szerint ez az intézkedés elsősorban a giccs számára nyitja meg az utat. A cikkíró a ponyvát kevésbé tartja veszélyesnek, mert csupán szórakozásként olvassák, nem az értékes irodalom álarcában jelenik meg, ugyanakkor a népi irodalom jobbszárnya ellen is van egy oldalvágása, javasolva, hogy az „irodalmi szélhámoszást”, a „hígat”, a „mélyet” is száműzni kellene.²⁰

Maga a könyvszakma lényegesen kisebb egyetértéssel fogadta a rendeletet, mint a polgári lapok többségének a ponyvakérdés végleges megoldását üdvözlő cikkei. A korábbi sajtórendeletek következményeként akkor már csökkent oldalszámon, majdhogynem szórólapszerűen megjelenő *Corvina*, csupán terjedelmi okokból is, minden kommentár nélkül közölte a rendelet kivonatos szövegét, és későbbi számaiban tovább növelte a bizonytalanságot, értelmezését illetően. Gyakorlati szempontból közelítve még a végrehajtás kérdését, szinte felhívta a figyelmet a jogszabály hiányos rendelkezéseire, és joggal feltételezhetjük, nem szándékosan, hozzájárulhatott a későbbi rendeletmódosításhoz. Néhány hét késéssel megjelent kommentárjában meglepő tájékozatlansággal a terjesztés fogalmába tartozónak tekintette a kölcsönkönyvtári forgalmazást, az ingyenes szétosztást, valamint az irodalmi lapok egyes számainak árusítását is.²¹ Következő közleményében papíripari szaklapok cikkeire hivatkozva sietve visszavonta előző értelmezését.²² Ugyanakkor felhívással fordultak a kiadókhöz, küldjék be a Magyar Könyvkiadók és Könyvkereskedők Országos Egyesületéhez a rendelet hatálya alá tartozó kiadványaiknak listáját, megjelölve, melyik kiadványra kértek, illetve kaptak terjesztési engedélyt. E jegyzéket sokszorosítva kértek adatokat a könyvkereskedők készleteiről is, azonban jellemző módon, mindössze két vidéki könyvkereskedő küldött jelentést, és közlésük szerint nekik is mindössze egy-két példányuk volt azokból a füzetekből, amelyekre az engedélyeztetési kötelezettség vonatkozott.²³

¹⁸ RÉHELYI Oszkár: *A diákság lesújtó ítélete a ponyvairodalomról*. Érdekes vélemény-kutató kísérlet két polgári iskolában. = *Nemzeti Újság*, 1942. júl. 22. 164. sz. 3–4.

¹⁹ *Kormányrendelet a papíros felhasználásáról*. = *Népszava*, 1942. júl. 17. 159. sz. 10.

²⁰ *Különvélekedő: A ponyva védelmében*. = *Népszava*, 1942. júl. 19. 161. sz. 4.

²¹ *A ponyva-rendelet értelmezése és végrehajtása*. = *Corvina*, 1942. aug. 14. 33. sz. 67.

²² *A ponyvarendelet értelmezése és végrehajtása*. = *Corvina*, 1942. aug. 21. 34. sz. 69.

²³ *A ponyva-rendelet végrehajtása*. = *Corvina*, 1942. aug. 28. 35. sz. 71.

Miközben a *Corvina* az engedélyhez kötött füzetes kiadványok számbavételének adminisztratív teendőit szervezte, a Magyar Könyvkiadók és Könyvkereskedők Országos Egyesületének kiadói szakosztálya kérvényt nyújtott be a miniszterelnökségre a rendelet módosítása ügyében. Az ívenként tíz pengő engedélyezési díj elengedését kérték azzal az indokolással, hogy ez a rendelkezés súlyosan sérti a „nemes ponyva” kiadásának érdekeit, illetve engedélyezés esetén az illeték visszautalását szorgalmazták. Ezen kívül kérték azt is, hogy azok a kiadványok, amelyeket a VKM az ifjúsági könyvtárak számára beszerzendőnek nyilvánított, mentesüljenek a rendelet hatálya alól. A hosszú idő elteltével érkező válasz a kérvény mindkét pontját elutasította.²⁴

Mivel a kormányrendelet kilencvennapos határidőt szabott a nem engedélyezett kiadványok beszolgáltatására, és végrehajtásával az iparügyi minisztériumot bízta meg, az ipari tárca nem késlekedett, szeptember 18-án kihirdette rendelkezését.²⁵ A rendelet semmi újat nem tartalmazott a korábbihoz képest, mindössze az időpontot konkretizálta. A kiadók és a terjesztéssel foglalkozó szervek vagy személyek, azokat a példányokat, amelyekre nem kértek vagy nem kaptak engedélyt, és szeptember 15-ig birtokukban maradtak, október 15-ig kötelesek hulladékpapírként „vétre felajánlani”. Ugyanazt a vállalatot jelöli meg a begyűjtés helyeül is, mint a korábbi rendelet, megadva budapesti címét is. Értelmezésében a *Corvina* ismét „tévedett”, azt közölve, hogy a helyi és a körzeti hulladékpapír-bizományosnak is el lehet adni a nem terjeszthető készletet. A rendelet ilyen értelmű magyarázata szerint még kevésbé ellenőrizhetővé válhatott végrehajtása. Nincs adatunk arról, mennyi volt az a papíryanag, amit mázsánként négy pengő ötvenért beszolgáltattak, a könyvkereskedők korábban említett jelentése alapján azonban feltételezhetjük, hogy a három pengőnél olcsóbb füzetes kiadványoknak csak csekély hányada került zúzdába. Nagyon valószínű, hogy a kereskedők még a beszolgáltatási kötelezettség hatályba lépése előtt igyekeztek megszabadulni ezektől a termékektől.²⁶ A ponyvarendelet, a jogalkotók szándékával ellentétben, inkább csak „pro futuro” gátolta a legelejtőbb irodalmi termékek számának növekedését. A kiadásukra specializálódott kisebb vállalatokat érzékenyen érinthette, nem tiltotta viszont közkönyvtári kölcsönzésüket, és ez a hiányossága feltétlenül összefüggésbe hozható azzal a körülménnyel, hogy a magán kölcsönkönyvtárak ez idő tájt feltűnő mértékben elszaporodtak.

Nyilvánvaló, a kiadók csak azokat az olcsó kiadványaikat nyújtották be engedélyeztetésre, amelyeknek további terjesztési lehetőségével eleve számolhattak. A kisebb kiadókat még értékes művek esetében is üzleti megfontolásra kényszerítette az az összeg, amelyet eljárási illetékként be kellett fizetniük. A Magyar

²⁴ A ponyvarendelet. = *Corvina*, 1943. jan. 22. 4. sz. 7. p.

²⁵ A m. kir. iparügyi miniszter 1942. évi 60.000. Ip. M. számú rendelete a rotációs és az íves nyomópapírosnak könyv, naptár vagy füzet előállítására való felhasználásáról szóló 4.300/1942. M. E. számú rendelet 8. §-a utolsó bekezdésének végrehajtásáról. = Magyarországi rendeletek tára. 1942. id. kiad. 3318–3319. p. L. még: A ponyva beszolgáltatása. = *Corvina*, 1942. szept. 26. 39. sz. 78.

²⁶ Erre következtethetünk annak a cikknek alapján is, amelynek magát meg nem nevező szerzője arról ír, hogy olvasmányos könyveket kért egy könyvkereskedőtől, és a következő ponyvafüzetet kapta: „A fekete tövis”, „A fehér vadak között”, „A toledói gyors”. —; Szárszói levél. = *Pécsi Napló*, 1942. szept. 4. 200. sz. 5.

Könyvkiadók és Könyvkereskedők Országos Egyesülete, bár sérelmezte, hogy nem nyilváníthatott véleményt a rendelet előkészítésekor, és módosítási kérelmét is elutasították, közgyűlésén joggal állapíthatta meg: a ponyvarendelet „lényegileg és általában nem az egyesületünkbe tömörült kiadók és könyvkereskedők ellen irányult. Kiadónk által addig kiadott és bolti ára miatt a rendelet hatálya alá tartozó kiadványok további terjesztését ugyanis majdnem kivétel nélkül megengedték és könyvkereskedőink sem jelentettek ezekből olyan készleteket, amelyeknek további terjesztését a könyvkereskedők nevében az egyesület kérhette volna.”²⁷

A *Corvina* szeptemberi, októberi számaiban kiadónként folyamatosan közölte azoknak a kiadványoknak jegyzékét, amelyek további terjesztésre engedélyt kaptak. A lista meglehetősen vegyes értékű műveket tartalmaz, és abból a szempontból figyelemre méltó, melyek voltak azok a kiadók, amelyek értékes műveket olcsó áron is forgalomba hoztak. A Palladis például, miután a „Félpengős regények” és részben a „Pengős regények”, valamint a „3/4 pengős regények”, a „1/2 pengős regények” sorozatának megszüntetésére kényszerült, „Palladis regénytár” címen három pengőnél drágább, de összességében az előzőknél nem sokkal értékesebb sorozattal jelentkezett a könyvpiacra. Nem adta azonban fel az árukat tekintve is „olcsó irodalom” terjesztését: többek között Kis Péter Pál: *Édesanyja szemefénye*, Kulinyi Ernő: *Márta boldog tavasza*, Balázs: *Máriapuszta tanítónője*, Mézes: *Katicza* című írásaira kért és kapott engedélyt. A Révai cég Endrődi Béla, Paul Gerald, Jókai Mór olcsó kiadásait kívánta továbbra is terjeszteni. Az Officina elsősorban klasszikus szerzők műveit kínálta: Mór, II. Rákóczi Ferenc, Bethlen Miklós, Platon, Petőfi, Montaigne munkáit. Főként értékes ifjúsági irodalom további forgalmazására kért engedélyt a Dante kiadó. Az Athenaeum Babits, Benedek Elek, Móricz Zsigmond, Sárközi György, Zilahy Lajos műveit juttatta el az olvasókhöz három pengőnél olcsóbb áron. Kner mindössze egy kiadványával, Kölcsey: *Nemzeti hagyományok* című művével szerepel a listán. Figyelemre méltó változást mutatnak a Nova cég engedélyezett kiadványai. Az a vállalat, amelyik a ponyvarendelet előtt „A Nova kalandos regényei” sorozatában Rejtő Jenő regényei mellett *Sürget a hóhér*, *A perui veréb*, *A fehér szakadék gyilkosa*, *A halálérdő árnyai* és hasonló hangzatos címekkel közölt angol vagy angolosított nevű szerzőktől regényeket, áttért az olcsó meséskönyvek terjesztésére. Többek között a következő kiadványaival folytatta tevékenységét: a Gulliver négy ifjúsági kiadása, Collodi: *Pinochio kalandjai*, Dávid Margit: *Tündérország meséi*, *Piroska és a farkas*, *Ali baba és a 40 rabló*, *Mese-mese tündérmese*, *Meseország legszebb meséi*, *Kis emberek meseországa*, *Mese-mese*, *Anyuka mesekönyve*, Grimm, Andersen és az Ezeregyéjszaka meséi.²⁸

Nincs adatunk arra, hogy az a „kitűnő magyar írókból”, újságírókból álló huszonöt tagú bizottság, amelyet a nemzetvédelmi és propagandaminiszter hivatalában szerveztek az engedélyeztetésre benyújtott kiadványok elbírálására, milyen esztétikai, etikai szempontok alapján döntött a terjeszthetőség kérdésében. Valószínű, hogy a rendelet hatálya alá eső kiadványok többségét kitevő sorozatok esetében az addigi általános színvonalat is figyelembe vették, és eltekintettek attól,

²⁷ Beszámoló. = *Corvina*, 1943. jan. 1. sz. 1.

²⁸ Terjesztési engedélyt kaptak. = *Corvina*, 1942. okt. 16. 42. sz. 85.

hogy némelyikbe néha a szórakoztató irodalom elfogadható termékei is belekerültek. Bizonyára szerepet játszott az értékelésben, hogy a megítélt írás nem idegen-e a „magyar szellemiségtől”, mint ahogyan e szempontot a rendeletet indokoló miniszteri beszéd is hangsúlyozta. És végül ugyanúgy, mint a „nemes ponyvára” vonatkozó parlamenti javaslatban, egy műfajt, témát, morális álláspontot egybeemelő szempontrendszer lehetett az értékelés kiindulópontja. Csak közvetett adatunk van arra vonatkozólag, hogy a szubliteratúra mely alfajait tartották elsősorban hivatalból üldözendőnek. Ezek közé tartozott a „bűnre csábító” detektívregény, a „hazug” kalandponyva, a légiós- és kémregény, a „hamis” karrierponyva, amelyen gépírónők valószínűtlen férjhezmeneteléhez hasonló történeteket értettek, a szerelmi ponyva, amely „fokozza a munkásélet megvetését”, a „bohémponyva”, a színészek, színésznők magánéletéről szóló együgyű intimpistáskodás, a fantasztikus ponyva, amely minden lélektani, tudományos alap nélkül a meglévő ismereteket is elbizonytalanította, végül mindazok a ponyvaregények, amelyeket idegen nyelvből fordítottak, elsősorban kifogásolható nyelvhasználatuk, magyartalanságaik miatt.²⁹

Kétségtelen, hogy a ponyvarendelet véget vetett a legsilányabb sorozatoknak, a *Magyar Könyvészet* tanúsága szerint ezek 1942-ben megszűntek.³⁰ A Palladis és a Nova cég már említett kiadványain kívül a 732. füzetével befejeződött a „Pesti Hírlap könyvek” 1927 óta megjelenő sorozata, amely „a Légrády nyomda kétlakóságát dicséri”, ahogyan Bisztray Gyula 1944-ben jellemezte, ezzel folytatva: „Ugyanaz az elterjedt napilap, mely húsz éven át nemzetvédelemről és egyéb dicső dolgokról vezércikkezett a különböző címen előkelő előkelőségek tollából, hátul, a cselédlépcsőn, mázsaszámra szállította a lélekmérgező ponyvát...”³¹ A „Világvárosi regények”-ből a *Literária* tíz év alatt 952 füzetet bocsátott ki, míg nem a ponyvarendelet pontot tett a legtermékenyebb magyar ponyvaszerzők mellett Kellér Andort, Rejtő Jenőt, Tabi Lászlót és álnév alatt Déry Tibort is foglalkoztató sorozat végére. A „Friss Újság színes regénytára”, füzeteinek hangzatos címével, amelyek mindegyike — ismét Bisztrayt idézve — „mintha kültelki mozi reklámjainak plágiuma lenne”,³² hét év alatt a 203. sorszámig jutott el. Csupán a nagyobb sorozatok közül említve, részben szűnt csak meg a „Csillagos regények”, ám a rendelet után Bull, Burton, Busher, Dick, Dixon és hasonló neven kiadott regényeinek sorozatát Jósika Miklós, Kisfaludy Károly, Kölcsey Ferenc, Maupassant kisebb munkáival folytatta. A ponyvarendelet jogalapot adott arra, hogy a sajtóigazgatás rendelkezésein kívül is korlátozza az államhatalom számára veszélyes, vagy csupán kényelmetlenné vált kiadványok terjesztését. Szabó Dezső „Lúdas Máttyás Füzetek” című sorozata is erre a sorsra jutott. Többszöri kérésre sem

²⁹ MOLNÁR Sándor, B.: *Miért kellett kiirtani a ponyvát? A rendelet jelentősége és eredményei.* = Forrás, 1943. 1. sz. (január) 87—90.

³⁰ *Irodalmi sorozatok.* = Magyar könyvészet. 1921—1944. A Magyarországon nyomtatott könyvek szakosított jegyzéke. Közread. az Országos Széchényi Könyvtár. 6. köt. Nyelvészet — irodalom. Bp. 1981. 401—538.

³¹ BISZTRAY Gyula: *Három év magyar könyvészte.* = Magyar Könyvszemle 1944. 94—96. — Az idézett részletet közli: A könyv és könyvtár a magyar társadalom életében. id. kiad. 441.

³² BISZTRAY Gyula—VÉRSEY Jenő—LANG Sándor: *Az 1941. év magyar könyvészte.* = Magyar Könyvszemle, 1946. 123—127.

engedélyezték további megjelenését, bár parlamenti interpelláció is elhangzott érdekében. A szerző, a rendeletet bírálva, dühös cikket írt a *Magyar Nemzetnek*, amely mindmáig csak kéziratban olvasható a Széchényi Könyvtárban.³³

Folytatódott viszont az 1940-ben a Magyar Népművelők Társasága által „Érdekes regények” címen „nemes ponyvaként” kezdeményezett sorozat, amelynek füzetei között néhány igényesebbet is találhatunk, és 1944-ben, megszüntekor a 100. sorszámát jegyezte. Folytatásra méltónak ítélték az Ijjas Antal által szerkesztett „Új Élet regénytár” is, amely Bisztray szerint ugyan „sem újat, sem életet, sem regényt nem adott, csupán fölöslegesen szaporította az utcai és szalonponyva amúgy is túlnépes családját.” A sorozatszerkesztő valamint Saád Béla, Dezsényi Béla mellett Leleszy Béla, Thúry Zoltán gazdag életművéből is számos írás került az 1944-ig 373 füzetet előállító vállalkozásba.

Az erősen kompromittált, illetve az átlényegülésre nem vállalkozó sorozatok megszüntével számos új, ekkor indult széria igyekezett az előállt úrt betölteni. Ezek között a színvonalasabbakhoz tartozott a Misztótfalusi kiadó által közrebocsátott „Érdekes könyvek”, amely a legtöbb klasszikus irodalmi alkotás között főként az értékes kortárs irodalomnak adott teret 52 füzetében. A „Százerek könyve” már vegyesen tartalmazta Asztalos István, Bibó Lajos, Czillei Béla, Kassák Lajos, Leleszy Béla, Nagy Lajos, Szitnyai Zoltán, Tersánszky Józsi Jenő, Thúry Zoltán írásait, de többségében a színvonalasabbakat, Móricznak például hat művét, és a külföldi irodalomból is többnyire a klasszikusokat, Puskint, Tolsztojt, Turgenyevet. Jóval kisebb arányban található a nemcsak napi szórakoztatásra író szerzők a „Napsugár könyvek”, „Budapesti regények” és a mindössze tíz kiadványt közrebocsátó „Pepita regények” ekkor kezdődő sorozatában. A Franklin kiadó „Nagy írók kis könyvei” címen adott közre klasszikus írók műveiből, 1944-ben pedig újra kiadta a korábban szüneteltetett „Olcsó könyvtár” legújabb folyamát. Ennek néhány füzetében, kettő kivételével, klasszikus magyar irodalmat kaptak az olvasók, és hasonló vállalkozás volt még a Révai cég „Regénykönyvtára”. A leghitványabb ponyvasorozatok helyét elfoglaló olcsó, szórakoztató kiadványok nagy része nem sokkal haladta meg elődeik színvonalát, és megtalálhatjuk köztük a primitív politikai beállítottságú háborús regények leggyatrább változatait is.

Továbbra is forgalomban maradhattak az 1939 előtt kiadott füzetek, ha esetleg a kiadóknak vagy a terjesztőknek ezekből készletük volt, de semmiképpen sem akadályozhatta a rendelet, hogy használt példányaikat kézzől kézre adják. Már korábban megszűnt például a „Színes regénytár”, de nyolc év alatt 443 füzete látott napvilágot, és a Stádium kiadó vállalat is körülbelül ennyit bocsátott közre a ponyvarendelet kiadása előtt megszüntetett „Tarka regénytár”-ból — csupán két nagyobb sorozatot említve abból a választékból, amely olvasóik számára akkor még nyilván hozzáférhető volt, akár kölcsönkönyvtárban is, hiszen mint említettük már, a rendelet ezt nem tiltotta. Megnehezítette viszont az engedélyezési díj befizetésével az értékes irodalomnak olcsó áron való terjesztését. A papírgazdálkodást szabályozó, de lényegében ponyvaellenes intézkedésnek nyilvánított rendeletnek ezt a visszas hatását lett volna hivatott megszüntetni az a kiegészítés és módosítás,

³³ NAGY Péter: *Szabó Dezső*. 2. kiad. Bp. 1979. Akadémiai Kiadó, 550—551.

amelyet az 1943. május 23-i számában közölt a hivatalos lap.³⁴ Az újabb miniszterelnöki rendelet azon kívül, hogy az engedélyezést a nemzetvédelmi és propagandaminisztérium hatáskörébe utalta, lényegében három fontos paragrafusában tért el az előző évitől. Megtiltotta a rendelet hatálya alá eső kiadványok kölcsönkönyvtári forgalmazását, visszamenőlegesen kiterjesztette az engedélyezési kötelezettség határidejét, és kilátásba helyezte, hogy a miniszterelnök „hivatalból is mentesítheti egyes elhalt kiváló magyar írók műveit, valamint egyes sorozatos gyűjtemények (pl. Olcsó Könyvtár, Magyar Könyvtár stb.) körében megjelent kiadványokat.” A kiegészítésben a rendelet hatályát a korábbi 1939-es évtől visszamenően 1918. október 31-ig terjesztette ki, és nem valószínű, hogy ez az intézkedés csupán a két világháború között már kevésbé primitív, modernizáltabb formában megjelenő ponyvairodalom ellen irányult. Bár a korszak elején elrendelték az 1918—19-es forradalmak kiadványainak beszolgáltatását, az 1943-as rendelet, feltűnő módon, a füzetes kiadványok vonatkozásában korszakhatárnak tekintette az őszirózsás forradalom időpontját. A rendeletről a korabeli lapokban rövid, néhány soros ismertetések jelentek csak meg,³⁵ a közvéleményt ekkor már inkább azok a közlemények foglalkoztatták, amelyek a második magyar hadseregnek a Don-kanyarból való visszatéréséről, a szövetségesek szicíliai partraszállásáról tudósítottak.

Nagyobb sajtónyilvánosságot kapott viszont az a hirdetés, amely a második ponyvarendelet kiegészítéseként jelent meg. Méltán, mert ritka eset az államigazgatás történetében, hogy elhunyt neves írókat hivatalos lapban név szerint felsorolva rendeletileg olcsó áron is terjeszthetőnek nyilvánítsanak. A *Budapesti Közlöny* 1943. július 18-i száma, röviden hivatkozva a miniszterelnöki rendelet idézett mondatára, felsorolta annak a mintegy 260, többségében klasszikusnak tekinthető magyar írónak a nevét, akiknek műveit a ponyvarendelet hatálya alá „hivatalból mentesítették”.³⁶ Végül is az a „ponyvarendelet”, amely szövegében nem is említette a „ponyvairodalom” kifejezést, és módosított formájában is csupán a rotációs és íves nyomópapiros felhasználásáról rendelkezett, nem kerülhetett ki az állásfoglalást, hogy a magyar irodalomnak mely alkotói képviselnek irodalmi értéket. A lista összeállítói, akik elsősorban az Országos Irodalmi és Művészeti Tanács tagjai közül kerültek ki, feltehetően arra törekedtek, hogy hiánytalanul felsorolják a klasszikus magyar irodalomból mindazokat, akiknek művei nemcsak irodalomtörténeti szempontból értékesek, hanem a nagyközönség számára érdekesek, olvasmányosak is. A külföldi klasszikusokról nem készült lista, és nem okoz meglepetést, hogy az összeállításban Ady, Arany, József Attila mellett megtalálhatjuk Beniczkyné Bajza Lenkét, Bangha Bélát, Sértő Kálmánt, Tormay Cecilt — Kis József viszont ekkor már kimaradt. A *Pesti Hírlap* néhány mondatban tudósított a

³⁴ A m. kir. minisztérium 1943. évi 2950. M. E. számú rendelete a rotációs és íves nyomópapirosnak, könyv, naptár vagy füzet előállítására való felhasználása tárgyában 4.300/1942. M. E. szám alatt kiadott rendelet módosításáról és kiegészítéséről. = *Budapesti Közlöny*, 1943. máj. 23. 116. sz. 2. — ua. Magyarországi rendeletek tára 1943. Bp. 1944. Magy. Kir. Belügyminisztérium. 292—294.

³⁵ *Újabb ponyvaellenes rendelet.* = *Nemzeti Újság*, 1943. máj. 23. 116. sz. 8. — A régebben megjelent nyomdatermékekre is kiterjesztik a ponyvarendeletet. = *Reggeli Magyarország*, 1943. máj. 25. 117. sz. 4.

³⁶ 10.244/1943. III. szám. Hirdetés. = *Budapesti Közlöny*, 1943. júl. 18. 159. sz. 19.

szükszavú hirdetmény megjelenéséről, nem kommentálta, ám tárgyilagosan felsorolta valamennyi író nevét.³⁷ Szembetűnő viszont a *Reggeli Magyarország* közleményének ironikus címe: „Kétszázötven elhunyt író t hivatalosan klasszikusnak nyilvánítottak.” Bár a cikk eredményesnek ítéli a ponyvarendeleetet, amely „gyökeres rendet teremtett a színes fedelű rémregények piacán”, az írói listával kapcsolatban tartalmaz néhány gúnyos mondatot: „nem volt könnyű ennek a névsornak összeállítása, hiszen végeredményben hivatalosan állást kellett foglalni, hogy kiket tart irodalmi szempontból klasszikusnak az Illetékes Hely. A névsor tehát, így is fogalmazhatnánk, a hivatalos klasszikusok névsora.” Kiemeli, hogy a reformáció korából mind a katolikus, mind a protestáns egyházi irodalom több kiválósága is szerepel a névjegyzékben, de a cikk végén ismét a helyzet komikumára utal: „Meg kell végül említeni, hogy hivatalos lapban megjelent névsor talán az egész világon az egyetlen névsor, amelyben két — névtelen is szerepel. Az egyik Anonymus, a másik pedig a Karádi Névtelen. . .”³⁸ Következő számában ismét visszatért e témára, azt fejtegetve, hogy a klasszikus irodalomban is számos olyan alkotás akad, amely irodalmi értéke mellett érdekes, érdekfeszítő, és ilyen szempontból is felveheti a versenyt a vadnyugati ponyvával — Jókait, Gárdonyit és kissé korszerűsített nyelven Jósikát ajánlotta.³⁹ A *Népszava* sem tartózkodott néhány gúnyos megjegyzéstől. Betűrendben emel ki néhány „érdekességet”: „A B-betűs klasszikusok között együtt szerepel Babits Mihály és Beniczkyne Bajza Lenke, Bacsányi János és Benedek Elek, Balassa Bálint és Bangha Béla, Bársony István és Bartha Miklós.” „Nem számít ponyvának, ha három pengőn alul is az ára, Faludi Ferenc, Fazekas Mihály. . .” és felsorol még néhány író t, megjegyzi: „Petőfi Sándor neve Petelei István és Pósa Lajos között foglal helyet.”⁴⁰

A Magyar Könyvkiadók és Könyvkereskedők Országos Egyesülete mint korábban, a ponyvarendelet kiegészítésekör is igyekezett tagjainak érdekképviselését ellátni, és ezért ismét jegyzéket kért a könyvkereskedőktől, hogy az egyesület nevében további terjesztési engedélyért folyamodhasson. Újból beadvánnyal fordultak az illetékes minisztériumhoz, ezúttal a rendelkezésnek a zeneművekre vonatkozó értelmezését kérve. Magyarázatot kaptak, miszerint a rendelet — amint ezt világosan meg is fogalmazza — csak a zenei alkotásokra nem vonatkozik, viszont hatálya kiterjed a szöveggel ellátott dalosfüzetekre is. Némi elégtétellel szolgálhatott az egyesületnek, hogy a minisztérium türelmesen magyarázó átíratát már az ismét nagyobb terjedelemben megjelenő Corvinában közölhették.⁴¹

1944-ben május 20-i hatállyal újból módosították a rendeleetet, ez a változtatás azonban csupán az engedélyezési kötelezettség értékhatárát emelte öt pengőre, a

³⁷ *Kétszázötven halott magyar író t mentesítettek a ponyvarendelet hatálya alól.* = Pesti Hírlap, 1943. júl. 20. 161. sz. 4.

³⁸ *Kétszázötven elhunyt író t hivatalosan klasszikusnak nyilvánítottak.* = *Reggeli Magyarország*, 1943. júl. 20. 161. sz. 5.

³⁹ *Magyar Klasszikusok.* = *Reggeli Magyarország*, 1943. júl. 21. 162. sz. 3.

⁴⁰ *Abonyi Árpádtól Zsámboki Jánosig.* Miniszterelnöki hirdetmény 265 elhunyt író ról, akiknek műveit három pengőnél olcsóbban is lehet árulni. = *Népszava*, 1943. júl. 20. 161. sz. 6.

⁴¹ *Az új ponyvarendelet.* Rövid hír = Corvina, 1943. jún. 11. 24. sz. 47. — Egyes zeneműkiadványok felülvizsgálata. = Corvina, 1943. nov. 7. 45. sz. 93.

háborús nehézségek következtében fellépő árdragulásokat és inflációt követve.⁴² A hivatalos lap ekkortájt már másfajta névjegyzékeket közölt „a magyar szellemi életnek a zsidó szerzők írói műveitől való megóvása tárgyában” — ezeken a listákon is találhatunk nagy számban klasszikus szerzőket, például Heinét is.

Az 1942-es ponyvarendelet és módosításai végső soron nem a ponyvairadalom gyökeres kiirtását eredményezte, mint ahogyan a propagandaminiszter és a korabeli lapok többsége értékelte, csupán lassúbb kihalásának folyamatát indíthatta meg. Ahhoz, hogy a nem kevésbé ízlésromboló giccs-regényekkel együtt eltűnjék, a kiadáspolitika egészének változnia kellett volna. És ismét igazolódott, hogy az irodalmi ízlés kedvező irányú befolyásolásának aligha legcélravezetőbb eszköze a nemes ponyva.

CSÁKI, PÁL

La „réglementation” de la littérature de pacotille au commencement des années 1940

Dans la période d'entre les deux guerres, l'influence de la littérature classique ne pouvait pas empêcher la propagation de la littérature de pacotille. Dans cette période, beaucoup d'entreprises d'édition se spécialisaient à publier des cahiers à bon marché et ces publications étaient répandues dans les couches les plus larges de la société. En 1938 par exemple, presque un tiers des publications de belles lettres appartenaient à la catégorie du roman de pacotille. Au commencement des années 40, l'État essayait, à l'aide des décrets, de refouler la littérature de pacotille. L'étude rend compte de ces décrets, de leur écho et de leurs conséquences.

⁴² A m. kir. minisztérium 1944. évi 10.920. M. E. számú rendelete a rotációs és íves nyomópapírosnak könyv, naptár vagy füzet előállítására való felhasználása tárgyában kibocsátott 4.300/1942. M. E. és 2950/1943. M. E. szám alatt kiadott rendeletek módosításáról. = Magyarországi rendeletek tára. 1944. Kiad. a Magy. Kir. Belügyminisztérium. Bp. 1944. Stádium Sajtóvállalat Rt Nyomdája. 790.